

УДК 373.2.015.31:796

Садова Т.А., Остапюк Я.С.

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РУХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті визначено актуальність проблеми розвитку творчості дітей дошкільного віку в руховій діяльності. Підкреслено, що для дитини-дошкільника творчість не самоціль, а засіб і умова всебічного розвитку особистості. Доведено, що на особливу увагу практиків заслуговує авторська методика розвитку творчості дітей у руховій діяльності Л. Глазиріної. Визначено загальні умови реалізації психолого-педагогічної системи «Зачарування». За результатами праць Л. Глазиріної та досвіду втілення авторської методики фізичного виховання виділено основні прийоми розвитку творчості дітей дошкільного віку в руховій діяльності.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творча рухова активність, авторська методика, принципи фасцинації, синкретичності, творчої спрямованості.

Sadova Tatiana, Ostapuyec Yana

Donbass State Pedagogical University

DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AGE CHILDREN'S CREATIVITY IN MOTIVE ACTIVITY

Summary. In article it is defined relevance a problem of development of preschool age children's creativity in motive activity. It is proved that creativity has huge value for the child as it provides constant advance, development of such qualities of the personality as activity, independence, initiative. In pedagogical aspect the main thing in creativity understanding by the child of as opening, the active beginning that realizes in the course of transformation the personality and the abilities, knowledge and abilities. It is emphasized that children of preschool age are capable to creativity in motive activity, however the problem of development of preschool children's creativity formation of creative abilities in motive activity remains low-investigated, there are no practical techniques, recommendations for practicing about development of creativity in motive activity taking into account modern approaches to a problem. The analysis of physical training techniques which provide development of creative manifestations of children in motive activity, demonstrates that the special attention is deserved by an author's technique of L. Glazirina which received the name "Charm". This technique is based on three basic principles: fascination, sincretism and creative orientation. The general conditions of realization of the psychology and pedagogical "Charm" system are defined. By results of L. Glazirina's works and experience the embodiment of an author's technique of physical training the main methods of development of preschool age children's creativity in motive activity are allocated, namely: child's charm tutor, by herself, each other; charm surrounding reality, natural phenomena and societies; figurative formulation of a subject of occupation; existence of the surprise moment before performance of the movement; story-figurative registrations of the movement; statement of creative tasks of individual and collective character; performance of exercises in a subject form; inventing of figurative names to the movement; use of impromptus according to a communication situation; comparisons of the equipment of various ways of performance motive actions; involvement of children to an explanation, reasonable identification of causes of error; use of various objects, natural material, animal, natural phenomena; creation of new combinations of earlier studied movements; change of conditions of performance of exercise (speed, quantity, rhythm of the movement); drawing up options of outdoor games; statement of a problem situation; transformations of the movement according to actions to the character; inventing of outdoor games on a plot of familiar fairy tales and verses; experimenting with motive action, a subject; inversion – turning of the movement – creation of own option of action; inventing of new ways of use of pieces of the sports equipment; creation motive stories on a plot of a riddle, the fairy tale; use of music, singing, dances, works of fiction on classes in physical culture.

Keywords: creativity, creative person, creative physical activity, author's technique, principles of fascination, sincretism and creative orientation.

Постановка проблеми. Сучасні зміни в розвитку освіти вимагають від педагогів нового педагогічного мислення, спрямованого на допомогу дитині у найповнішому розкритті нею своїх здібностей і обдарувань, а особливо – навичок творчої діяльності, оскільки сьогодні суспільству необхідні життєздатні, самостійні, практично умілі, творчі люди з розвиненим почуттям відповідальності, гідності, совісті.

Дошкільне дитинство – це насамперед період накопичення уявлень про навколишнє і надбання первинних знань. Успішному виконанню цих важливих життєвих функцій сприяє підвищена сприйнятливність, образність дитячого мислення, синкретичний характер діяльності. У цьому виражається особлива схильність до-

шкільників до творчості. Саме в дошкільному віці розпочинається бурхливий період розвитку уяви. Ніякий вид творчої діяльності не може відбуватися без творчої уяви як своєрідної форми відображення дійсності.

Дитяча творчість – унікальне явище, винятковість якого виявляється в особливостях психічного розвитку дитини, своєрідності світосприймання, її невеликому життєвому досвіді. Значення творчості для дитини величезне, оскільки вона забезпечує постійний рух уперед, розвиток таких якостей особистості як активність, самостійність, ініціативність.

Система дошкільної освіти має забезпечувати розвиток творчого потенціалу кожної дитини. Творча активність дитини передбачає різнома-

нітну діяльність, втілену в своєрідні й доступні дитині форми. Особливе місце в житті дошкільників займає рухова діяльність, яка, з одного боку дозволяє реалізувати біологічну потребу в рухах, з іншого – сприяє різнобічному розвитку особистості, у тому числі й розвитку творчих проявів дітей у руховій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях розкриті різні аспекти формування творчої особистості дитини-дошкільника: механізм творчого процесу, особливості розвитку творчої уяви, структура творчих здібностей, вплив різних факторів на розвиток творчої активності (Л. Виготський, Л. Венгер, В. Давидов, В. Дружинін, Д. Ельконін, О. Кононко, С. Кулачківська, М. Поддьяков, В. Ромінець, Б. Теплов та ін.).

На думку науковців, творчість – це складний соціальний, культурний, естетичний, психологічний феномен, що виявляється в різних видах діяльності. Це полікомпонентне явище, оскільки творчість є своєрідною людською діяльністю, спрямованою на створення нових, оригінальних продуктів, з іншого боку, вона становить специфічну властивість людини, яка забезпечує їй постійний рух уперед, а також особистісний розвиток.

Для дитини творчість має особливе значення, оскільки для неї важливим є не стільки результат, як сам процес творчості. Вона виявляється не в об'єктивно новому кінцевому продукті, а в самостійному створенні дитиною системи власних відносин зі світом, у перетворенні навколишнього середовища і себе в ньому. Тобто в педагогічному аспекті головне у творчості – усвідомлення дитиною себе як відкриття, активного начала, що реалізує в процесі перетворення свою особистість та свої здібності, знання та вміння. Створюючи новий продукт, дитина відображає власне бачення світу, розуміння життєвих цінностей. Новий продукт, який створює дитина, може бути об'єктивно новим (тобто соціально значущим відкриттям) і суб'єктивно новим (тобто відкриттям для самого себе). Дитяча творчість – суб'єктивно значуща, це творчість «для себе». Учені стверджують, що для дитини творчість – не самоціль, а засіб і умова всебічного гармонійного розвитку особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Серед досліджень у галузі фізичного виховання дітей дошкільного віку слід виділити методики, в яких простежуються певні підходи до вирішення проблеми розвитку творчості на заняттях з фізичної культури (Н. Гордова, М. Єфименко, Н. Полтавцева, А. Потапчук, Т. Овчинникова, М. Рунова та ін.). Проте проблема творчої спрямованості фізкультурної діяльності дошкільників, формування творчих здібностей саме в руховій діяльності залишається малодослідженою, відсутні практичні методики, рекомендації для практиків щодо розвитку творчості у руховій діяльності з урахуванням сучасних підходів до проблеми.

В останні роки певного розповсюдження набула система фізичного виховання дошкільників Л. Глазиріної «Зачарування», яка зорієнтована на співтворчість вихователя й дітей та передбачає систематичну роботу з розвитку творчої ак-

тивності дітей. Однак у практиці дошкільного виховання означена методика не набула значного поширення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження й обґрунтування організаційно-методичних особливостей ефективного застосування авторської методики для розвитку творчості старших дошкільників у руховій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема творчості, формування творчої особистості завжди цікавила вчених. Сьогодні інтерес до проблеми ще більше зростає, оскільки саме формування творчої особистості є одним із головних завдань системи освіти.

Слід зазначити, що в сучасній науці існують різні підходи до визначення сутності понять «творчість», «творча особистість», «творчі прояви», що зумовлено складністю й багатогранністю процесу формування творчої особистості. Більшість визначень поняття «творчість» пов'язана з тлумаченням її як діяльності, особливої за характером, змістом, способами дій.

Психологічний портрет особистості у творчій діяльності має яскраво виражений індивідуальний характер, зумовлений рівнем її психічного розвитку, інтересами, здібностями, рівнем обізнаності. За визначеннями науковців, загальним для творчого типу є досить високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, що виявляється у поєднанні з високим рівнем творчих здібностей. Творчість завжди пов'язана з такими характеристиками особистості як активність, самостійність, ініціативність.

Творча дитина, творча особистість – це результат всього способу життя дошкільника, результат його спілкування і діяльності з дорослими, результат його активності. У дитини поступово формується її складний світ, який додає всій діяльності дитини творчий характер, або навпаки, виявляє її розвиток за готовими схемами. У цьому аспекті було б неправильно говорити про навчання творчості. Навчають, як правило, окремих прийомів та засобів творчості. Але це не веде до розвитку істинної творчості дітей, формуванню її творчої особистості, – зазначають учені [6].

За твердженням науковців (В. Давидов, Д. Ельконін, С. Кулачківська, В. Моляко, М. Поддьяков та ін.), розвиток дитини є активним процесом самотворення, діяльного творення дитиною своєї особистості, і розвиток дитячої творчості можна правильно зрозуміти лише у світлі загальної теорії психічного розвитку як процесу засвоєння дитиною специфічно людських властивостей і здібностей, що виникають у ході історичного розвитку людства і фіксуються у предметах духовної і матеріальної культури.

Сучасні погляди психологів на проблему творчості дітей дошкільного віку розкриваються в дослідженнях О. Кононко, В. Кудрявцева, С. Кулачківської, О. Поддьякова, М. Поддьякова та ін. У дослідженні М. Поддьякова визначається два типи дитячої активності, які є базою для формування особистості. Це власна активність дитини, у якій дитина виступає як вільна особистість, яка реалізує свою волю, свої інтереси і потреби. Сам цей тип активності, на думку автора, лежить в основі дитячої творчості в широкому її розумінні. Другий тип дитячої активності – це

та, яка стимулюється дорослим. Ці два типи дитячої активності тісно пов'язані між собою і рідко виступають у чистому вигляді. Вони послідовно змінюють один одного, взаємодіють і взаємозбагачуються. Відповідно до типів дитячої активності розвиток дитини-дошкільника відбувається за двома взаємопов'язаними лініями психічного розвитку. Перша – лінія саморозвитку, друга – характеризується провідною діяльністю дорослого, який організовує процес виховання і навчання дитини [7].

Безумовно творчі здібності дитини виявляються у різних видах діяльності, зокрема і в руховій. Високий рівень розвитку таких здібностей іменується терміном «рухова обдарованість». До основних показників рухової обдарованості дітей науковці (Н. Георгян, В. Клименко, В. Омельчук, Т. Ротерс та ін.) відносять такі показники: ранні прояви рухових здібностей та інтерес до рухової діяльності; висока рухова активність; швидкий темп формування рухових умінь і навичок та розвиток фізичних якостей; прояви елементів творчості, оригінальності у руховій діяльності; досить високий рівень розвитку сенсорних, інтелектуальних компонентів і характерологічних особливостей [1].

Серед досліджень останніх років виділимо авторські методики фізичного виховання дітей дошкільного віку, в яких простежуються різні підходи до вирішення проблеми творчої спрямованості занять з фізичної культури (Л. Глазиріна, Н. Гордова, М. Єфименко, Н. Полтавцева, А. Потапчук, Т. Овчиннікова, М. Рунова, Н. Фомина та ін.).

Авторами доведено, що діти дошкільного віку здатні до творчості у руховій діяльності, що особливо виявляється в уміннях виконувати рухи у відповідності із засобами музичної виразності. Діти здатні створювати різноманітні варіації рухів в залежності від обраного образу (хоробрий зайчик, полохливий зайчик, хитрий зайчик тощо). У них формується звичка рухатися ритмічно, красиво, у відповідності із змістом музичного твору змінювати характер руху. Таким чином, старші дошкільники поступово оволодівають різноманітними за характером рухами: плавними, енергійними, граціозними тощо.

Аналіз методик фізичного виховання, які передбачають розвиток творчих здібностей дітей, розширення їх творчих проявів у руховій діяльності, свідчить про особливу увагу заслуговує авторська методика білоруської дослідниці Лариси Дмитрівни Глазиріної, яка отримала назву системи зачарування фізичним вихованням, або просто «Зачарування» [2–5]. Ґрунтується ця методика на трьох базових принципах. Принцип фасцинації (від англ. *fascination* – зачарування) – спеціально організований вербальний вплив, що призначається для зменшення втрат семантично значущої інформації при сприйманні дітьми різного роду повідомлень, управління процесом занять і досягнення результативності в усіх сферах реалізації програми: оздоровчій, виховній, освітній. Принцип синкретичності (від грецьк. *synkretismos* – поєднання, об'єднання), спрямований на установлення у руховій сфері синкретичних зв'язків, за допомогою яких дитина усвідомлює для себе істинне значення фі-

зичних вправ, природу їх втілення. Принцип творчої спрямованості передбачає отримання результату, при якому дитина здатна самостійно створювати нові рухи, засновані на використанні його рухового досвіду і наявності мотиву, що спонукає до творчої діяльності.

На думку Л. Глазиріної, система цих принципів передбачає відсутність будь-якого насилля над дитиною. Вихователь має організувати процес так, щоб співтворчість з нею ні на хвилину не переривалася. Бажаного ефекту можна досягти тоді, коли при розроблених завданнях, заздалегідь спланованих діях і підготовці, на заняттях будуть експромти, сюрпризи, неочікувані елементи. Дотримання цих принципів, цільових установок у діяльності вимагає від вихователя продуманих дій, творчих зусиль у роботі [2].

Визначимо загальні умови реалізації психолого-педагогічної системи «Зачарування».

1. Наявність за фізичним, розумовим обсягами повинно відповідати загальному фізичному, розумовому, сенсорному, психічному стану дітей на кожному окремому занятті, в окремий відрізок часу.

2. Наявність сюрпризного моменту, що має бути для дітей неочікуваним і прийнятним.

3. Означена система вимагає природності у поведінці, ситуації. Природність для кожної дитини – це відчуття комфорту, вільного стану душі, тіла, розуму. При цьому важливо насамперед говорити на фізкультурних заняттях не командним, а звичайним голосом.

4. Велика увага на заняттях відводиться інтелектуальному розвитку дітей. Якщо врахувати, що рухи – смисл життя людини, рухова активність дітей – фактор необхідності їх смислового існування, то предмет фізичної культури, а саме фізичні вправи – засіб, який використовується в системі «Зачарування» не тільки з метою оздоровлення дітей, а й їх інтелектуального розвитку.

5. Обов'язковою умовою реалізації авторської системи є використання на фізкультурних заняттях різноманітних предметів: (олівці, книги, стільці, мотузки, пластмасові й залізні тарілки, паперові листочки, газети); природного матеріалу (гілочки, лозинки, листя різних дерев і кущів, трава, польові квіти); овочів, фруктів (картопля, морква, яблука); тварин, дотримуючись відповідних умов (півень, куриця, кішка, собака, кінь); природних явищ (дощ, роса, сніг, лід) тощо.

6. Завданням виховання на фізкультурних заняттях мають слугувати моменти експромту. Вони викликаються різними непередбаченими ситуаціями і обставинами, емоційним і фізичним станом дітей, їх бажанням виразити себе в рухах, діях, а також виявленням творчих здібностей самого вихователя. За умови регулярного прогнозування експромтів вихователь зможе навчитися вільно діяти в будь-якій обстановці.

7. На заняттях з фізичної культури вихователь вирішує завдання навчання використовуючи сюжетно-образне викладення (ігровий метод), емоційний фон (змагальний метод), користуючись при цьому трьома принципами: фасцинації, синкретичності, творчої спрямованості.

8. При проведенні занять необхідно широко використовувати художні твори, музику,

співи. При цьому автор рекомендує спиратися на власні творчі можливості самих вихователів, оскільки існує необмежене поле діяльності в подачі матеріалу, в навчанні рухових умінь і навичок [3–5].

За результатами вивчення праць Л. Глазиріної та досвіду втілення авторської методики в практику дошкільної освіти було виділено основні прийоми розвитку творчості дошкільників у руховій діяльності, а саме: зачарування дитини вихователем, нею самою, один одним; зачарування навколишньою дійсністю, явищами природи і суспільства; образне формулювання теми заняття; наявність сюрпризного моменту перед виконанням руху; сюжетно-образне оформлення руху; постановка творчих завдань індивідуального і колективного характеру; виконання вправ у сюжетній формі; придумування образних назв до руху; використання експромтів відповідно до ситуації спілкування; порівняння техніки різноманітних способів виконання рухової дії; залучення дітей до пояснення, обґрунтованого виявлення причин помилки; використання різноманітних предметів, природного матеріалу, тварин, природних явищ; створення нових комбінацій раніше вивчених рухів; зміна умов виконання вправи (темп, кількість, ритм руху); складання варіантів рухливих ігор; постановка проблемної ситуації; перетворення руху відповідно до дій персонажу; придумування рухливих ігор за сюжетом знайомих казок і віршів;

експериментування з руховою дією, предметом; інверсія – перевертання руху – створення власного варіанту дії; придумування нових способів використання предметів фізкультурного обладнання; створення рухової розповіді по сюжету загадки, казки; використання музики, співу, танців, творів художньої літератури на заняттях з фізичної культури.

Висновки. Вивчення психолого-педагогічних засад проблеми забезпечення творчої спрямованості занять з фізичної культури дозволили стверджувати, що авторська система фізичного виховання Л. Глазиріної великою мірою сприяє розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, що зумовлено наявністю таких її елементів: створення атмосфери співтворчості вихователя і дітей у руховій діяльності; мотивація й забезпечення позитивного емоційного настрою в процесі рухової діяльності; збагачення емоційно-чуттєвого, рухового досвіду дітей сюрпризними моментами, експромтом; створення атмосфери творчого пошуку; сюжетно-образне оформлення рухових дій; максимальна природність у поведінці, ситуації.

Узагальнення результатів роботи дало можливість визначити практичні рекомендації для вихователів щодо забезпечення творчої спрямованості занять з фізичної культури у роботі з дітьми дошкільного віку, які орієнтують вихователів на пошук нових форм і методів виховання творчої особистості у руховій діяльності.

Список літератури:

1. Георгян Н.М. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів (на матеріалі роботи гуртка ритміки). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, зб. наук. праць. Київ, 1999. Кн. 1. С. 207–214.
2. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам: программа и программные требования. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 56 с.
3. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам. Младший возраст. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 272 с.
4. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам. Средний возраст. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 304 с.
5. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам. Старший возраст. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 264 с.
6. Кудрявцев В. Инновационное дошкольное образование: опыт, проблемы и стратегия развития. *Дошкольное воспитание*. 1999. № 3. С. 66–79.
7. Поддяков Н.Н. Особенности психического развития детей дошкольного возраста. Москва, 1996. 32 с.

References:

1. Georgyan, N.M. (1999). Osoblivosti rozvitku tvorchikh zdibnostej molodshikh shkolyariv (na material roboti gurtka ritmiki). [Features of development of creative abilities of primary school child (on the material of the circle of rhythmic)]. *Teoretiko-metodichni problemi vikhovannya ditej ta uchnivskoyi molodi: zb. nauk. prac* (pp. 207–214). Kyiv. Kn. 1. (in Ukrainian)
2. Glazyrina, L.D. (1999). Fizicheskaya kultura – doshkolnikam: programma i programmnye trebovaniya. [Physical education – for preschoolers: curriculum and program requirements]. Moskva: Gumanit. izd. cenztr VLADOS, 56 p. (in Russian)
3. Glazyrina, L.D. (1999). Fizicheskaya kultura – doshkolnikam. Mladshij vozrast. [Physical education – for preschoolers. Younger preschool age]. Moskva: Gumanit. izd. cenztr VLADOS, 272 p. (in Russian)
4. Glazyrina, L.D. (1999). Fizicheskaya kultura – doshkolnikam. Srednij vozrast. [Physical education – for preschoolers. Average preschool age]. Moskva: Gumanit. izd. cenztr VLADOS, 304 p. (in Russian)
5. Glazyrina, L.D. (1999). Fizicheskaya kultura – doshkolnikam. Starshij vozrast. [Physical education – for preschoolers. Senior preschool age]. Moskva: Gumanit. izd. cenztr VLADOS, 264 p. (in Russian)
6. Kudryavtsev, V. (1999). Innovacionnoe doshkolnoe obrazovanie: opyt, problemy i strategiya razvitiya. [Innovative preschool education: experience, problems and development strategy]. *Doshkolnoe vospitanie*. 3, 66–79. (in Russian)
7. Poddyakov, N.N. (1996). Osobennosti psikhicheskogo razvitiya detej doshkolnogo vozrasta [Features of the mental development of preschool children.]. Moskva, 32 p. (in Russian)